

ДО ПИТАННЯ АТРИБУЦІЇ ФРАГМЕНТА БРОНЗОВОГО ДЗВОНУ З КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА «СОФІЯ КИЇВСЬКА»

Архітектурний ансамбль заповідника «Софія Київська» не можна уявити без стрункої чотирьох-ярусної дзвіниці, яка привертає увагу гармонійними пропорціями, пишним бароковим оздобленням. Протягом століть дзвіниця відігравала важливу роль у храмовому житті Софійського собору. Її дзвони звучно лунали перед початком релігійних свят і щоденної церковної відправи. У різні часи мовчання дзвонів вважалося великою бідою, пов'язаною із сумними подіями в історії України.

У православних церквах дзвони розподілялися за своїм звучанням на «Святкові», «Недільні», «Напівселейні», «Буденні» та інші. У зв'язку з тим, що при ударі била або розгойдуванні самого дзвона, він давав лише один звук певної висоти, сили й тривалості, на дзвіницях перебувало декілька дзвонів, які передавали виразну мелодію й ритм.

У XIX ст. на дзвіниці Києво-Софійського собору знаходилося 20 дзвонів [Закревский, 1868, с. 828]. Серед них п'ять дзвонів були великими, дев'ять дзвонів XVII–XIX ст. мали менші розміри. За даними Державного архіву міста Києва шість маленьких дзвонів були прикріплені до залізного годинника з боєм [ДАМК, Ф 3, Оп. 3, спр. 64, арк. 81 зв.]. Судячи з писемних джерел, дзвони мали велику історичну й художню цінність. У бурхливі часи індустріалізації країни їм довелося пройти тяжке випробування.

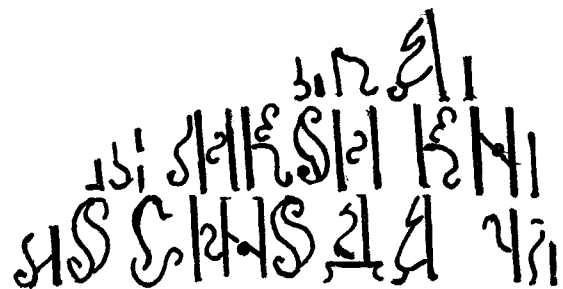
На жаль, усі дзвони із Софійської дзвіниці не вдалося врятувати від знищення, незважаючи на інструкції Наркомосвіти України, які були спрямовані на збереження цінних зразків ливарного мистецтва. До нашого часу зберігся лише один бронзовий дзвін із дзвіниці Софійського собору, який був зроблений 1 липня 1705 р. майстром Афанасієм Петровичем.

Колекція дзвонів Національного заповідника «Софія Київська» формувалася протягом кількох десятиліть – із періоду створення музею у 1934 р. і до 50-х років минулого століття. У її збірку

увійшло сім середніх за розмірами бронзових дзвонів XVII–XIX ст., які були вилучені з різних дзвіниць м. Києва у 20–30 ті роки XX ст.

10 червня 1988 р. фонди заповідника поповнилися невеликим фрагментом бронзового дзвону (Інв. № АМ 9). Він був несподівано знайдений під час ремонтно-реставраційних робіт, що були пов'язані з вимощенням фундаменту біля західного фасаду Софійської дзвіниці. За попереднім визначенням заступника директора з наукової роботи Національного заповідника «Софія Київська» Тоцької І.Ф. і молодшого наукового співробітника Ткаченко Н.В., цей фрагмент належав дзвону із Софійської дзвіниці і потрапив до ґрунту у 30-ті роки минулого століття під час кампанії по вилученню дзвонів (рис. 1).

Фрагмент дзвону уявляє собою невеликий уламок трикутної форми, розміром 32x25x34x6,5 см; вагою 16,5 кг. На його поверхні частково зберігся уставний напис, який був чітко виконаний великими рельєфними літерами у три рядки:

На підставі цього напису можна стверджувати, що він був розміщений на шії бронзового дзвону рівними поясками, на однаковій відстані між собою.

В акті дослідження фрагмента від 5.08.1988 р. було визначено, що на ньому збереглися літери «церковнослов'янського тексту». Дослідження цього напису було продовжено 21 червня 1995 р. доктором історичних наук С. Висоцьким. У своїх висновках він відзначив, що у напису літери мали

Рис. 1. Фрагмент бронзового дзвону

заввишки 6 см і завширшки 2 см, складаючи відношення ширини літер до висоти 1:3. С. Висоцький вважав, що такий показник в'язі можна застосувати для датування напису. Він також звернув увагу на те, що відстань між рядками напису становить 2 см; а у напису збереглися літери: «А» – двічі, «Д», «И» – тричі, «К» – двічі, «П» – двічі, «0» – тричі, «С» та «І» (пси). Аналізуючи манеру креслень літер, зокрема, викривлення літер «0», «С» та ін., Висоцький висловив думку, що вони характерні для в'язі XVII ст. У той же час, він відмітив, що деякі прикмети свідчили про більш пізній час виконання напису.

С. Висоцький цілком вірно помітив, що на поверхні фрагмента слова були написані не разом, як це було характерно для XVI–XVII ст., а на деякій відстані одне від одного. Крім того, він правильно прочитав слово «синод», що було написано у третьому рядку, і дав вірне пояснення назви цієї церковної установи, яка з'явилася в Росії за правління Петра I. На підставі цього слова, дослідник зробив висновок, що напис на уламку дзвона відноситься до кінця XVII – першої чверті XVIII ст. Він також припустив, що на фрагменті «могла бути якась постанова відносно дзвонів Софійської дзвіниці, що знайшла відображення у напису». Крім того, С. Висоцький дав свою версію розшифровки останньої літери у третьому рядку напису. Він стверджував, що ця літера «впевнено читається як літера «пси», із якої, звичайно, починалося слово «писав». Дослідник висловив думку, що за цією літерою «сповіщалося ім'я автора напису».

Можна погодитися з думкою С. Висоцького про те, що на поверхні уламка дзвону дійсно залишилася частина вкладного напису. Немає також заперечень у прочитанні слова «синод»

у третьому рядку напису. Але дослідник не зовсім вірно дав трактування літер першого й другого рядків, а також останню літеру третього ряду – «пси».

Вивчення вкладних написів на золотарських виробках XVII–XVIII ст., що мали вкладні написи, які прикрашали гладку поверхню металу, а також вивчення архівних джерел, зокрема, фонду Києво-Софійського собору у Державному архіві міста Києва, дали підставу для іншого розшифрування тексту на уламку бронзового дзвону. Розглянемо уривок напису більш детально.

Перш за все, заслуговує на увагу манера моделювання літер, яка виконана досить професійно. Красиві за малюнком літери розміщені прямо, на однаковому рівні заввишки. У першому рядку, перша літера зрізана майже наполовину, однак її можна визначити, як літеру «Ж». Друга літера, позначена досить чітко, це – літера «А». Таким чином, літери першого ряду прочитуються, як «ЖА». У другому й третьому рядках чітко прочитуються літери: «ЛИКОИ КН» і «ГО СИНОДА ЧЛ».

Виникає питання, до якого з дзвонів із вкладними написами належав знайдений фрагмент.

На жаль, до нашого часу історія дзвонів із колекції заповідника «Софія Київська» не досліджена. У письмових джерелах є різні версії відносно походження старовинних пам'яток лиття із дзвіниці Софійського собору. Згідно з описом інвентарного майна собору за 1803 р. у дзвіниці знаходилося п'ять великих дзвонів із вкладними написами. У зв'язку з тим, що один із них – дзвін роботи Афанасія Петровича до нашого часу зберігся, немає сенсу розглядати напис, зроблений майстром у 1705 р.

Таким чином, для порівняння напису на фрагменті бронзового дзвону з текстами вкладних написів, залишаються чотири дзвони. Оскільки вони не збереглися до нашого часу, а є тільки згадки про них в Інвентарному опису майна Софійського собору за 1803 р., ми будемо розглядати ці написи за архівними документами. [ДАМК, Ф 3, Оп.3, спр. 64, арк.79 зв. – 80]

Перший дзвін, відомий під назвою «Рафаїл» був великим, вагою у 800 пудів [Закревский, 1868, с. 828]. На ньому майстер зробив вкладний напис: «вославу святых Сдиносущиѣ животворящія и нераздельныя Троицы отца и сына и святого Духа, придержавъ благочестивѣйшія великія Государини Императрицы Аннь Іоановны Самодержицы всеросійскія благословением итцаіемъ Селе въ богу Преосвященнаго Рафаила Забаровского Архієпископа Кіевскаго Сооружися Сей Колокол осмосочно лудній до церкви Софійской Кафедральной Соборной которій вліт во святой Кієво-

печерской лавръ въ лето от Сотворенія Мира 7241 = отъ рожества По плоти Бога Слова 1733 года мѣсяца августа 29 = дня лил сей колокол мастер Иван Моторин» [ДАМК, Ф 3, Оп. 3, спр. 64, арк. 79 зв., 80].

Другий дзвін був «Напівелейний» із написом: «вославу свята Животворящія и нераздѣлимья Тройцы отца и сына и святаго духа Придержавъ благочестивѣйшія великія Государины Императрицы Єкатерины Алексевны Самодержицы всеросійскія Принаслѣдникъ Єя благовѣрномъ Государь Цесаревичъ и великомъ князь Павль Петровичъ При супругъ Его благовѣрной Государынъ И великои Княгинъ Маріи Ѳедоровнъ Приблаговѣрнихъ Государьхъ И великихъ Князяхъ Александръ Павловичъ и Константинъ Павловичъ, благословеніемъ Святѣйшаго правительствующаго Синода члена Гавріила митрополита Кіевскаго и Галицкаго Сей колоколь вылить 1781 г. июля 17 дня въсу въ немъ был мастер Иван Коробинъ» (у справі № 5, на відміну справи 64 відсутній запис про вагу дзвону [ДАМК, Ф. 3, Оп. 2, спр. 5, арк. 70 зв.]).

Третій дзвін – «Повсякденний» був з написом «Сей колоколь вылить при державъ благочестивѣйшія Государыни Императрицы Єкатерины Алексевны При наследникъ Єя благовѣрномъ Государь цесаревичъ и великомъ князь Павль Петровичъ 1776 года благословеніемъ Святѣйшаго Правительствующаго Синода Члена Гавріила Митрополита Кіевскаго и Галицкаго» [ДАМК, Ф 3, Оп. 3, спр. 64, арк.80 зв.]

Четвертий дзвін – «Постовий» був з написом: «вославу Святые Единосущные и животворящія нераздѣлныя Тройцы отца и сына и святаго духа Придержаве великія Государыни императрицы Елисаветъ Петровны Самодержицы всеросійскія благословеніемъ Яене въ богу киръ рафаила заборовскаго Архієпископа Кіевскаго и Галицкаго и малія россии Сооружися Сей колоколь двоеспудный до церкви Кієво-Соборной Катедральной Святыхъ Софіи вылить от создания мира 7249 от рожества поплоти Бога Слова 1741 мѣсяца Декабря = 21 дня дѣлал Мастер Стефанъ Кудрявский житель Кієво-Подольский». [ДАМК, Ф 3, Оп. 3, спр. 64, арк. 80 зв.]

Крім цих вкладних великих дзвонів в опису Інвентарного майна Кієво-Софійського собору згадується про наявність у дзвіниці дев'яти малих дзвонів різних розмірів без вкладних написів, а також шістьох малих дзвонів, які знаходилися біля залізного годинника [ДАМК, Ф 3, Оп. 3, спр. 64, арк. 81 зв.].

Оскільки, на представленому фрагменті дзвону, у третьому рядку чітко прочитується слово

«синода» і далі початок літер «чл», ми спробуємо знайти ці літери і слово «синод» на вкладних написах чотирьох вищезначених дзвонах. При порівнянні текстів, ми зустрічаємо слово «синода» і літери «чл» лише на вкладних написах другого і третього дзвонів, в той час, як на першому і четвертому дзвонах вони відсутні. Для остаточного вирішення приналежності фрагмента до другого чи третього дзвонів, треба порівняти літери першого й другого рядків фрагмента із вкладними текстами дзвонах. На цих вкладних написах літери «жа» і уривок слова «ликои кн» зустрічаються лише на вкладному написі другого дзвону.

Таким чином, можна зробити висновок, що напис на бронзовому фрагменті дзвону співпадає з текстом вкладного напису на дзвоні, що був зроблений у 1781 р. видатним кієвським майстром Іваном Коробкіним. Слід відзначити, що до сьогодення в писемних джерелах зустрічаються різні варіанти написання прізвища цього майстра. У двох книгах Інвентарного майна Софійського собору за 1803 р. в описі дзвонів із вкладними написами відтворюється ім'я майстра «Іван Коробинъ» [ДАМК, Ф 3, Оп. 3, спр. 64, арк. 81 зв.; Ф 3, Оп. 2, спр. 5, арк. 70 зв.]. У 30-ті роки ХХ ст. у листі директора Чернігівського державного музею М.Г. Вайнштейна ім'я цього майстра подається як Коровкін [Репресоване краєзнавство, 1991, с. 444].

Наприкінці 60-х, у 70-х роках минулого століття видатний дослідник П.М. Жолтовський присвятив вивченню ливарництва в Україні ряд публікацій. Розглядаючи різні аспекти цієї теми, автор, зокрема, дав докладний аналіз дзвонівидливанню XVI–XVIII ст. в різних регіонах України [Жолтовський, 1968; 1972; 1973]. У своїх публікаціях дослідник розглядає не тільки твори кієвського майстра Івана Коробкіна, але приводить фотографії його робіт. Особливу цінність має фотографія із зображенням підпису майстра на бронзовому дзвоні, що знаходився у Вознесенської церкви в Чернігові. В овальному картуші, що підтримували два грифони, майстер написав своє ім'я – «Иванъ Коробкинъ». Слід відмітити, що літера «к» у прізвище майстра виконана не досить чітко. Імовірно, що така манера зображення літери «к» і призвела до різноманітного прочитання його прізвища.

Майстер Іван Коробкін був широко відомим завдяки цілому ряду оригінальних робіт, створених для дзвіниць православних монастирів. Проте, жодне творіння ливарника не залишалось до сьогодення. Єдиною речовою пам'яткою цього майстра є бронзовий фрагмент дзвону, що був зроблений у 1781 р. для Софійського собору.

Завдяки фотографії минулого століття ми маємо можливість уявити про його зовнішній вигляд. Дзвін відрізнявся гармонійними формами і вишуканим орнаментальним оздобленням. Шия дзвону була прикрашена трьохрядковим кириличним написом і чітким орнаментальним фризом. На гладенькій поверхні плащу дзвона був вдало розміщений овальний картуш із зображенням Св. Миколая.

Мистецтво монументального лиття досягло в Україні свого розквіту наприкінці XVII ст. – на початку XVIII ст. На той час відомими центрами виробництва дзвонів і гармат були Київ, Ніжин, Глухів, Новгород-Сіверський, Стародуб та інші міста [Тищенко, 1992, с. 145]. Високим рівнем майстерності відзначалися роботи київських ремісників, які на замовлення виконували дивовижні дзвони, що прикрашали дзвіниці храмів своїм мелодичним звучанням. Писемні джерела зберегли нам прізвища талановитих київських майстрів – Афанасія Петровича, Стефана Кудрявського, Івана Коробкіна. Їх роботи дивували не тільки досконалими пропорціями, орнаментальним оздобленням, але і знайомили з високим рівнем обробки кольорових металів. У XVIII ст. технологія лиття бронзових дзвонів значно покращилася. Для придання їм більшої міцності майстри підбирали спеціальний сплав металу, до складу якого входило $\frac{4}{5}$ частини міді, $\frac{1}{5}$ частина олова, а також незначні домішки інших металів. Такий сплав мав добре литися, бути міцним і давати необхідне звучання. [Петриченко, 1972, с. 52].

У 1995 р. Національний заповідник «Софія Київська» передав для дослідження у НТЛ «Конрест» два бронзових дзвони різних періодів: кінця XVII ст. і початку XIX ст. Ідентифікація складу металу проводилася у «Конресті» за допомогою міжнародної класифікації елементів періодичної системи Менделєєва. Результати спектрального аналізу бронзового дзвону кінця XVII ст. підтвердили вищезгадане співвідношення складу міді й олову. Дослідження дзвону початку XIX ст. показали про помітні зміни у складі металу. Відомо, що внаслідок удосконалення технології виробництва лиття, майстри почали використовувати марганець, кальцій та інші домішки. На дзвоні XIX ст. у сплаві металу збільшується склад олова, майже на 2 відсотка, в той час як склад міді знижується на 10 відсотків.

Українські майстри приділяли увагу не тільки якості металу, але й оздобленню виробів. Наприкінці XVII – на початку XVIII ст. на зміну скромним елементам прикрас приходять пишні рослинні орнамента, характерна для мистец-

тва українського бароко. Красота форми дзвонів часто підкреслювалася текстами вкладних написів, які розміщувалися фризами і були головними елементами декору. У тому випадку, якщо написи не вміщувалися на одному пояску, текст виконувався нижче. На відміну від західноєвропейських, українські дзвони характеризувалися великими написами, які з XIV ст. виконувалися литими рельєфними літерами. Для сучасних дослідників вкладні написи залишаються надзвичайно цінним джерелом інформації. Завдяки їм ми можемо ознайомитися з прізвищами майстрів і видатних осіб, за правління яких були зроблені дзвони.

Виготовлення дзвонів завжди було пов'язане з великими грошовими витратами на придбання металу, оплачування роботи високопрофесійних майстрів. Це сприяло підвищенню матеріальної цінності дзвонів. Великі, масивні дзвони, вагою 200–800 пудів, демонстрували на Софійській дзвіниці не тільки високий рівень техніки лиття, можливість замовника, але й стратегічні можливості країни, яка сприяла створенню видатних пам'яток історії. Дзвони наочно свідчили про те, що майстри могли відливати і значну кількість гармат.

У XVII–XVIII ст. бажання майстрів виготовити найбільш важкі за вагою дзвони у подальшому вплинуло на рішення радянських органів влади про їх використання, як цінний металевий брухт. У 1928 р. вийшли постанови РПО СРСР та УЕН НКВС УСРР про обов'язкову передачу до «Комцветфонду» речей з кольорових металів, що належали зачиненим храмам. Органи радянської влади переслідували цими документами ідеологічні та економічні цілі. В листі Народного комісаріату освіти за № 19 від 30.1.1930 р. підкреслювалось, що старовинні дзвони мали валютне значення, бо їх можна було продати за кордоном за велику ціну. Протягом дев'яти місяців, із жовтня 1930 р., акціонерне товариство «Рудметалторг» планувало перетопити біля 4000 т. дзвонів з України й отримати металевий брухт, який був необхідний для проведення індустріалізації держави [Нестуля, 1995, с. 107].

Таким чином, дзвони розглядалися урядовими комісіями, як культові вироби, що мали лише матеріальну цінність. Історичне й художнє значення старовинних пам'яток лиття не приймалося у рахунок. У цьому відношенні цікава позиція директора Чернігівського державного музею М.Г. Вайнштейна з приводу рішення окружної комісії про передачу старовинних дзвонів до «Рудметалторгу» [Репресоване краєзнавство, 1997, с. 443–444]. Відстоюючи дзвін XVIII ст. роботи Івана Коробкіна що знаходився

в Єлецькому заповідникові, він наголошував у листі від 30 січня 1930 р., що цей дзвін необхідно зберегти, тому що великий дзвін цього ж майстра з колишнього Спасо-Преображенського собору був вже знищений. М.Г. Вайнштейн писав, що «цих дзвонів знищувати не можна як взагалі, не можна знищувати картини певних майстрів, щоб вивчати малярство певних діб і певних шкіл. Докази, що дзвін роботи Коровкіна є ще у Києві, що можливо на стародубщині збереглися роботи Нікітіна, не можуть бути підставою для того, щоб ці дзвони знищити, бо виходячи з цього можна знищити сотні картин Рєпіна, твори Рембрандта та Рафаеля, залишивши по одній картині цих майстрів для зразка». Підсумовуючи свої доводи, М.Г. Вайнштейн підкреслив, що «треба зберегти дзвони XVIII ст. Коровкіна та Нікітіна, цінність яких значно більша за 3000–4000 крб., що їх одержить місцевий бюджет, продавши ці дзвони, як брухт».

Намір Чернігівського окрвиконкому провести утилізацію усіх підряд дзвонів, незважаючи на наявність рідкісних екземплярів, підштовхнуло Київську крайову інспектуру охорони пам'яток розробити «Інструкцію про порядок обліку дзвонів». В цьому документі розглядалися критерії оцінки дзвонів, що підлягали повному або частковому збереженню. В інструкції давалися також рекомендації щодо збереження цінних пам'яток від загибелі.

На відміну від Чернігова вилучення дзвонів у Києві проходило «спокійно», без конфліктів між урядовими представниками та Інспектурою. На початку 1930 р. у Києві були зняті дзвони з Володимирського собору, Десятинної церкви, Михайлівського собору, Флорівського монастиря. За участю фахівців з Інспектури охорони пам'яток і директора Кирилівського держзаповідника О. Олександрова проходила передача одного великого та трьох маленьких дзвонів із дзвіниці Кирилівської церкви [Нестуля, 1995, с. 121]. У той же час вдалося зберегти старовинний дзвін із Михайлівського собору та декілька дзвонів з інших храмів, які були позначені датами та іменами майстрів.

У грудні 1930 р., незважаючи на рішення, що були прийняті раніше, у Києві розпочалася масова утилізація дзвонів. При чому, представники Інспектури охорони пам'яток були попереджені про проведення цієї акції лише в той день, коли роботи вже розпочалися і кілька дзвонів було знято і розбито. [Репресоване краєзнавство, 1991, с. 447].

У відповідь на такі дії, співробітники інспектури намагалися зробити докладні описи пам'яток, яким загрожувала загибель. У листі секретаря київської крайової інспектури охорони пам'яток культури В.М. Базилевича до завідуючого музейним сектором НКО УСРР К.Г. Чер'ка від 11 грудня 1930 р. відзначалося, що він разом із Б.К. Пилипенко цілими днями мандрують по місту у складі комісії, що оглядає дзвони і робить на них описи. В.М. Базилевич, писав, що за браком коштів та часу, вони не проводили фотозйомки, хоча було «чимало дзвонів, які варто як слід зафіксувати для історії ливарництва». Торкаючись питання збереженості історико-мистецьких дзвонів Києва, він також підкреслив, що експертиза вважає за необхідне зберегти від руйнації чотири головних дзвона Софії Київської XVII–XVIII ст., що були прикрашені зображеннями і підписані Коровкіним, Моторіним та іншими видатними місцевими майстрами. В.М. Базилевич відзначав, що «їх музейне значення більше, ніж їх матеріал, що вони мають виключне значення для історії українського ливарництва, а також те, що садиба собору

Мал. 2. Дзвін «Рафаїл» 1733 р. майстра Івана Моторина.
Фотозйомка 30-х років ХХ ст.
Фото з архіву Національного заповідника «Софія Київська»

разом із дзвіницею має входити до складу державного заповідника «Київський Акрополь» [Репресоване краєзнавство, 1991, с. 447].

На жаль, найкращі дзвони із Софійського собору були знищені. Відомо, що в період проведення «кампанії» з утилізації дзвонів, вони скидалися з дзвіниць (рис. 2). В окремих випадках, коли великі масивні дзвони не проходили через арки, їх розбивали на місці і, тоді, униз летіли дрібні

уламки. Імовірно, що саме в той час, фрагмент від дзвону роботи Івана Коробкіна потрапив до ґрунту подвір'я. Зберігаючи таємницю трагічних подій, які відбувалися на території Софійського монастиря у 1930 р., німий свідок ще раз підтвердив, що сумнівні комісії щодо збереження цього твору були несподівано змінені й цінний зразок київського лиття XVIII ст. був перетворений на звичайний металевий брухт.

ЛІТЕРАТУРА

Жолтовський П.Н. 1968. Метал // Історія українського мистецтва. – Т. III. – К.

Жолтовський П.Н. 1972. Художній метал. – К.

Жолтовський П.Н. 1973. Художнє лиття на Україні. – К.

Жолтовський П.Н. 1995. Колокола на Україні // Колокола. История и современность. – М.

Закревский Н. 1898. Описание Киева. Т. 2. – К.

Нестуля О. 1995. Доля церковної старовини в Україні. ч. 2. кінець 20 і 1941 рр. К.

Петриченко А.М. 1972. Книга о литье. – К.

Репресоване краєзнавство (20–30-і роки). 1991. – К.

Тищенко О.Р. 1992. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII–XVIII). – К.

Z.G. Arustam'yan

FOR THE QUESTION OF ATTRIBUTE THE FRAGMENT OF BRONZE BELL FROM COLLECTION OF THE NATIONAL CONSERVATION AREA «ST. SOPHIA»

Summary

The article is dedicated to the publication and analysis of the inscription on the fragment of bronze bell. It was unexpectedly found in June of 1988 during remount and restoration works near the west facade of Sophia' bell tower in Kyiv. Being compared with the information of written sources makes it possible to consider this fragment the work of well-known Kyiv craftsmen Ivan Korobkin. He had made this bell in 1781 especially to the order of the kyiv metropolitan Gabriel. During the campaign of utilisation of bronze bells in Ukraine in the 30 years of the last century almost the whole collection of Sophia's bells was destroyed. Korobkin's bell was broken and only one part of them had been fall into the earth.